

Манифест на Комунистическата партия

Карл Маркс, Фридрих Енгелс

Източник:

Карл Маркс, Фридрих Енгелс. “Манифест на комунистическата партия”.
Издателство на Българската работническа партия (комунисти). С., 1948.

Юбилейно издание по случай стогодишнината на “Манифеста”, 1848–1948

В това издание има предговори към:

- немското издание от 1872;
- немското издание от 1883;
- английското издание от 1888;
- немското издание от 1890;
- полското издание от 1892;
- към италианския читател (предговор от 1893).

Това юбилейно издание на “Манифест на Комунистическата партия” излиза по случай стогодишнината от издаването на първото немско издание на “Манифеста” (февруари 1848 г.). В нашето издание са включени и всички предговори на Маркс и Енгелс към разни издания на “Манифеста”, а тъй също и – в приложението – две работи на Енгелс, които се намират в тясна връзка с “Манифеста” и с епохата на неговото написване: “Принципи на комунизма” от 1847 г. и “Към историята на Съюза на комунистите”. В приложението е даден и уставът на “Съюза на комунистите”, а тъй също и пълният текст на написания от Маркс и Енгелс позив на “Съюза на комунистите”, от 1848 г.

Всички текстове са преведени и редактирани въз основа на немския оригинал. За основа послужи московското немско издание на пълното събрание на съчиненията на Маркс и Енгелс (Marx–Engels Gesamtausgabe, Bd. VII, VIII), както и московското немско издание на избрани съчинения от Маркс (Karl Marx, Ausgewählte Schriften, Bd. I, II), а тъй също и други отделни издания на “Манифеста” (Берлин 1946 г., Виена 1946 г.). Дадени са и най-важните варианти

в текста на предговорите и на самия “Манифест”.

Почти всички обяснителни бележки под линия са взети от споменатите немски московски издания; в редки случаи са използвани и други източници. Всички обяснителни преводи и бележки в квадратни скоби – [] – са наши.

Манифест на Комунистическата партия

Съдържание

I. Буржоа и пролетарии

II. Пролетарии и комунисти

III. Социалистическа и комунистическа литература

1. Реакционният социализъм

1.1. Феодалният социализъм

1.2. Дребнобуржоазният социализъм

1.3. Немският или “истинският” социализъм

2. Консервативният или буржоазният социализъм

3. Критично-утопичният социализъм

IV. Становище на комунистите към различните опозиционни партии

Манифест на Комунистическата партия

Карл Маркс, Фридрих Енгелс

Един призрак броди из Европа – призракът на комунизма. Всички сили на стара Европа са влезли в съюз за свещена хайка срещу тоя призрак – папата и царят, Метерних и Гизо, френските радикали [[1]] и германските полицаи [[2]].

Къде има опозиционна партия, която да не е била охулена от своите управляващи противници като комунистическа, къде има опозиционна партия, която в отговор да не е запращала в лицето както на по-напредничавите хора от опозицията, така и на своите реакционни противници дамгосващото обвинение в комунизъм?

От тоя факт произтичат два извода.

Всички европейски сили вече признават, че комунизмът е сила.

Вече е крайно време комунистите открито да изложат пред целия свят своите възгледи, своите цели, своите тенденции и на приказките за призрака на комунизма да противопоставят един манифест на самата партия.

За тези цел в Лондон се събраха комунисти от най-различни народности и съставиха следния манифест, който се обнародва на английски, френски, немски, италиански, фламандски и дански език.

I. Буржоа и пролетарии [[3]]

Историята на всички досегашни общества [[4]] е история на класови борби.

Свободен и роб, патриций и плебей [[5]], барон и крепостен селянин, цехов майстор [[6]] и калфа, накъсо – потисник и потиснат, са стоели в постоянна противоположност един спрямо друг, водили са непрекъсната, ту скрита, ту открита борба – борба, която всеки път е свършвала с революционно преустройство на цялото общество или с обща гибел на борещите се класи.

В по-раншните епохи на обществото ние почти навсякъде намираме пълно разчленение на обществото на различни съсловия, многостранно степенуване на обществените позиции. В древния Рим имаме патриции, конници, плебеи, роби; в средните векове – феодални господари, васали, цехови майстори, калфи, крепостни селяни, а освен това – особени степенувания и в почти всяка от тия класи.

Съвременното буржоазно общество, изникнало от развалините на феодалното общество, не е премахнало класовите противоположности. То само поставя нови класи, нови условия на потисничество, нови форми на борба на мястото на старите.

Но нашата епоха, епохата на буржоазията, се отличава с това, че е опростила класовите противоположности. Цялото общество се разкъсва все повече и повече на два големи враждебни лагера, на две големи, изправени направо една срещу друга класи: буржоазия и пролетариат.

От крепостните селяни на средновековието са произлезли гражданите от крайнините на първите градове; от тия крайградски жители се развили първите елементи на буржоазията.

Откриването на Америка, морският път около Африка създали ново поприще за възходящата буржоазия. Индийският и китайският пазар, колонизирането на Америка, размяната с колониите, умножаването на средствата за размяна и изобщо на стоките дали на търговията, на корабоплаването, на индустрията непознат дотогава размах, а с това придали на революционния елемент в разпадащото се феодално общество възможност за бързо развитие.

Дотогавашният феодален или цехов начин на производство вече не можел да задоволи потребностите, които нараствали с новите пазари. На тяхно място дошла манифактурата. Индустриалното средно съсловие изтикало цеховите майстори; разделението на труда между различните корпорации изчезнало и

било заменено с разделение на труда в самата работилница.

Но пазарите се разраствали все повече и повече, потребностите все повече се покачвали. И манифактурата вече не била достатъчна. Тогава пàрата и машинарията революционализирани индустриалното производство. На мястото на манифактурата дошла модерната едра индустрия, на мястото на индустриалното средно съсловие дошли индустриалните милионери, шефовете на цели индустриални армии, модерните буржоа.

Едрата индустрия е създала световния пазар, подготвен още с откриването на Америка. Световният пазар е придал на търговията, на корабоплаването, на континенталните съобщения неизмеримо развитие. То пък, от своя страна, въздействало върху разширението на индустрията – и в същата степен, в която се разширявали индустрията, търговията, корабоплаването, железопътната мрежа – в същата степен буржоазията се е развивала, умножавала своите капитали, изтиквавала на заден план всички останали от средновековието класи.

Така че ние виждаме, че модерната буржоазия сама е продукт на дълго развитие, на редица преврати в начина на производство и съобщения.

Всяко от тези стъпала в развитието на буржоазията е съпроводено от известен съответен политически напредък. Потиснато съсловие през време на господството на феодалните господари, въоръжено и самоуправляващо се сдружение в комуната [[7]], тук независима градска република, там трето данъкоплатно съсловие на монархията, след това, през времето на манифактурата, противовес на аристокрацията в съсловната или в абсолютната монархия [[8]], изобщо главна база на големите монархии – буржоазията най-сетне, след изграждането на едрата индустрия и на световния пазар, извоюва за себе си изключителното политическо господство в съвременната представителна държава. Съвременната държавна власт е само комитет, който управлява общите работи на цялата буржоазна класа.

Буржоазията е играла в историята извънредно революционна роля.

Навсякъде, където е стигнало до господство, буржоазията е разрушила всички феодални, патриархални, идилични отношения. Тя безмилостно е разкъсала пъстрите феодални връзки, които са обвързвали човека за неговите естествени началници, и не е оставила никаква друга връзка между човек и човек освен голия интерес, освен безчувственото “плаща в брой”. Тя е удавила в леденостудената вода на егоистичната сметка свещения трепет на набожната мечтателност, на рицарското въодушевление, на дребнобуржоазната сантименталност. Тя е свела личното достойнство до разменна стойност и на мястото на безбройните гарантирани и придобити права е поставила само една свобода – безсъвестната свобода на търговията. С една дума, на мястото на забулената с религиозни и политически илюзии експлоатация тя е поставила откритата, безсрамната, пряката, сухата експлоатация.

Буржоазията е смъкнала свещения ореол на всички видове дейност, смятани досега за почетни и гледани с благоговееен трепет. Тя е превърнала в свои плащани наемни работници лекаря, юриста, попа, поета, човека на науката.

Буржоазията е раздрала трогателно-сентименталното було на семейните отношения и ги е свела до чисто парични отношения.

Буржоазията разкрила, че бруталната проява на силата, заради която реакцията толкова много се възхищава от средновековието, е намирала своето подходящо допълнение под вида на най-тромава летаргия. Едва буржоазията е доказала какво може да постигне дейността на човека. Чудесата, които тя е извършила, съвсем не приличат на египетските пирамиди, римските водопроводи и готическите катедрали; нейните походи съвсем не приличат на преселенията на народите [[9]] и кръстоносните походи [[10]].

Буржоазията не може да съществува, ако постоянно не революционизира производствените инструменти, а значи и производствените отношения, а значи и всички обществени отношения. Напротив, първото условие за съществуването на всички по-раншни индустриални класи е било – неизменното запазване на стария начин на производство. Постоянни преврати в производството, непрекъснато раздрусване на цялото състояние на обществото, вечна несигурност и движение – това отличава буржоазната епоха от всички предишни епохи. Всички втвърдени, заръждавели отношения с тяхната свита от старопочтени представи и възгледи се разпадат, всички новосъздадени остаряват още преди да могат да се вкостенят. Всичко съсловно и застояло се изпарява, всичко свето се осквернява и хората най-сетне са принудени с трезви очи да погледнат своето положение в живота, своите взаимни отношения.

Нуждата от все по-разширяван пазар за нейните продукти подгонва буржоазията по цялото земно кълбо. Тя трябва навсякъде да заседне, навсякъде да се настани, навсякъде да установява връзки.

Чрез експлоатацията на световния пазар буржоазията е придала космополитичен облик на производството и консумацията на всички страни. За голямо съжаление на реакционерите – тя е изтръгнала изпод нозете на индустрията националната почва. Старинните национални индустрии са унищожени и всеки нов ден ги доунищожава. Изтикват ги нови индустрии, чието въвеждане е въпрос на живот за всички цивилизовани нации – индустрии, които вече не преработват домашни сурови материали, а сурови материали от най-далечни зони, и чиито фабрики се консумират не само вътре в страната, но и във всички континенти. На мястото на старите нужди, задоволявани с местни произведения, идват нови, за задоволяването на които са необходими произведенията на най-далечни страни и климати. На мястото на старото локално и национално самозадоволяване и затвореност идва всестранна съобщителна система, всестранна зависимост на нациите една от друга. И каквото става в материалното производство – същото става и в духовното производство. Духовните произведения на отделните нации стават общо достояние. Националната едностранчивост и ограниченост става все повече и повече невъзможна и от многото национални и локални литератури се образува една световна литература.

Чрез бързото подобряване на всички производствени инструменти, чрез безкрайно улеснените съобщения буржоазията въвлича в цивилизацията

всички народи, включително най-варварските. Евтините цени на нейните стоки са тежката артилерия, с които тя събаря из основи всички китайски стени, принуждава да капитулира и най-упоритата омраза на варварите към чужденците. Тя принуждава всички нации да усвоят буржоазния начин на производство, ако не искат да загинат; тя ги принуждава да въведат у себе си така наречената цивилизация, т.е. да станат буржоа. С една дума, тя си създава свят по свой образ и подобие.

Буржоазията е подчинила селото под господството на града. Тя е создала огромни градове, във висока степен е увеличила броя на градското население в сравнение с тоя на селското, и с това е изтръгнала значителна част от населението от идиотизма на селския живот. Също както е поставила селото в зависимост от града, също така е поставила варварските и полуварварските страни в зависимост от цивилизованите, селските народи – в зависимост от буржоазните народ, Изтока – в зависимост от Запада.

Буржоазията все повече и повече премахва разпокъсаността на средствата за производство, на собствеността и на населението. Тя е агломерирала населението, централизирала е средствата за производство и е концентрирала собствеността в малко ръце. Необходима последица от това е политическата централизация. Независими, почти само съюзени провинции с различни интереси, закони, правителства и мита са сбити в една нация, едно правителство, един закон, един национален класов интерес, една митническа линия.

През време на своето едва стогодишно класово господство буржоазията е создала по-масови и по-колосални производителни сили отколкото всички минали поколения, взети заедно. Покоряване на природните сили, машинария, приложение на химията в индустрията и земеделието, парно корабоплаване, железници, електрически телеграфи, култивиране на цели континенти, превръщане на реките в плавателни, цели населения, излезли като от земята – кой по-раншен век е могъл да предугади, че в недрата на обществения труд са дремели такива производителни сили.

Но ние видяхме: средствата за производство и съобщителните средства, въз основа на които е възникнала буржоазията, са произлезли във феодалното общество. На известна степен от развитието на тия средства за производство и за съобщения – отношенията, в които феодалното общество е произвеждало и разменяло, феодалната организация на земеделието и манифактурата, с една дума, феодалните отношения на собствеността не са отговаряли на вече развитите производствени сили. те са спъвали производството, вместо да го подпомогнат. Те се превърнали в окови за него. Тези окови трябвало да бъдат скъсани – и били скъсани.

На тяхно място дошла свободната конкуренция със съответното ѝ обществено и политическо устройство, с икономическото и политическото господство на буржоазната класа.

Пред нашите очи се извършва подобно движение. Буржоазните отношения на производство и размяна, буржоазните отношения на собствеността, съвременното буржоазно общество, което като с магия е создало такива

огромни средства за производство и за съобщение, прилича на оня магьосник, който не може вече да държи под своя власт извиканите от неговите заклинания подземни сили. От десетилетия насам историята на индустрията и на търговията е само история на бунта на съвременните производителни сили против съвременните производствени отношения, против отношенията на собствеността, които са жизнени условия за буржоазията и за нейното господство. Достатъчно е да споменем търговските кризи, които със своето периодическо възвръщане все по-заплашително поставят под въпрос съществуването на цялото буржоазно общество. През време на търговските кризи редовно се унищожава голяма част не само от произведените продукти, но и дори и от вече създадените производителни сили. През време на кризите избухва една обществена епидемия, която на всички по-раншни епохи би се видяла като абсурдна – епидемията на свърхпроизводството. Обществото изведнъж се озовава върнато във варварско състояние; сякаш глад, всеобща унищожителна война са му отнели всички средства за живот; индустрията, търговията изглеждат унищожени – и защо? Защото обществото притежава твърде много цивилизация, твърде много средства за живот, твърде много индустрия, твърде много търговия. Производителните сили, които се намират в негово разположение, вече не служат за импулсиране на буржоазната цивилизация и на буржоазните имуществени отношения; напротив, те са станали прекомерно могъщи за тия отношения и биват спъвани от тях; а щом преодолеят тази спънка, те хвърлят в безредие цялото буржоазно общество, заплашват съществуването на буржоазната собственост. Буржоазните отношения са станали твърде тесни, за да поберат създаденото от тях богатство. По какъв начин преодолява буржоазията кризите? От дена страна – с принуденото унищожаване на маса производителни сили; от друга страна – със експлоатиране на старите пазари. Значи как? С това, че подготвя по-всестранни и по-могъщи кризи и намалява средствата за предотвратяване на кризите. Оръжията, с които буржоазията е победила феодализма, сега се насочват против самата буржоазия.

Но буржоазията не само е изковала оръжията, които ще ѝ донесат смъртта; тя е създала и ония мъже, които ще носят тия оръжия – съвременните работници, пролетариите.

В същата степен, в която се е развивала буржоазията, т.е. капиталът – в същата степен се развива и пролетариатът, класата на съвременните работници, които живеят само доколкото намират работа и намират работа само доколкото тяхната работа умножава капитала. Тези работници, които трябва сами да се продават на парче, са стока като всеки друг търговски артикул и затова също така са изложени на всички превратности на конкуренцията, на всички колебания на пазара.

С разширяването на машинарията и с разделението на труда работата на пролетариите е загубила всеки самостоен характер, а заедно с това и всяка привлекателност за работника. Той става проста принадлежност на машината и от него изискват само най-проста, най-еднообразна, най-лесно изучавана манипулация. Затова разноските, които работникът причинява, се ограничават почти само до средствата за живот, от които той се нуждае за своята издръжка и за продължението на своята раса. Но цената на една стока, а значи и цената на труда [[11]], е равна на нейните производствени разноси. Затова в същата

степен, в която расте непривлекателността на труда – в същата степен спада работната заплата. Нещо повече, в същата степен, в която се разраства машинарията и разделението на труда – в същата степен нараства и масата на труда, било чрез умножаване на работните часове, било чрез умножаване на изисквания за дадено време труд чрез ускорен ход на машините и т.н.

Съвременната индустрия е превърнала малката работилница на патриархалния майстор в голяма фабрика на индустриалния капиталист. Натъпканите във фабриката работнически маси са организирани по войнишки. Те са поставени под надзора на една цяла йерархия от подофицери и офицери, като редници на индустриалната армия. Те не само че са роби на буржоазната класа, на буржоазната държава, но и всеки ден и всеки час ги поробва машината, надзирателят и преди всичко – отделният буржоа-фабрикант. Този деспотизъм е толкова по-дребнав, по-злобен и по-възмутителен, колкото той по-открито прокламира като своя крайна цел печалбата.

Колкото по-малко ръчният труд изисква сръчност и сила, т.е. колкото повече се развива съвременната индустрия, толкова повече трудът на жените и децата изтиква труда на мъжете. Различията по пол и възраст вече нямат никакво обществено значение за работническата класа. Има само инструменти на труда, които според своята възраст и пол изискват различни разноски.

Когато експлоатирането на работника от фабриканта привърши дотам, че работникът получи в брой своята заплата, тогава върху него се нахвърлят останалите части от буржоазията – домопритежателят, бакалинът, собственикът на заложната къща и т.н.

Досегашните по-дребни елементи от средните съсловия, дребните индустриалци, търговци и рентиери, занаятчиите и селяните, изпадат в редовете на пролетариата отчасти затова, че малкият им капитал е недостатъчен за едра индустрия и загива под ударите на конкуренцията с по-едрите капиталисти, отчасти затова, че тяхната сръчност е обезценена от новите начини на производство. Така че пролетариатът се рекрутира от всички класи на населението.

Пролетариатът минава различни стъпала на развитие. Неговата борба против буржоазията започва още от неговото появяване.

В началото се борят единични работници, след това работниците от една фабрика, след това работниците от цял клон на труда в дадено селище – против отделния буржоа, който непосредствено ги експлоатира. Те насочват своите атаки не само против буржоазните обществени отношения, а ги насочват против самите инструменти на производството; те унищожават чуждите конкуриращи стоки, разрушават машините, подпалват фабриките, силят се да възстановят загубеното положение на средновековния работник.

На тази степен работниците представляват разпръсната по цялата страна и разпокъсана от конкуренцията маса. По-масовото сплътяване на работниците още не е резултат на тяхното собствено обединение, но е резултат от обединението на буржоазията, която, за да постигне своите собствени политически цели, трябва – и за известно време все още сполучва – да туря в

движение целия пролетариат. Така че на това стъпало пролетариите се борят не против своите врагове, но против враговете на своите врагове – против остатъците от абсолютната монархия, против поземлените собственици, неиндустриалните буржоа, дребните буржоа. По такъв начин цялото историческо движение е концентрирано в ръцете на буржоазията; всяка тъй извоювана победа е победа на буржоазията.

Но с развитието на индустрията пролетариатът не само се умножава; той се струпва на по-големи маси, неговата сила расте и той повече я чувства. Интересите, жизнените условия вътре в пролетариата се изравняват все повече и повече, тъй като машинарията все повече и повече заличава различията в труда и почти навсякъде смъква работната заплата до еднакво ниско равнище. Растящата конкуренция на буржоата помежду им и произтичащите от това търговски кризи правят заплата на работниците все по-нестабилна; все по-бързо развиващото се непрекъснато подобрене на машинарията прави цялото тяхно жизнено положение все по-несигурно; сблъскванията между отделния работник и отделния буржоа все повече и повече добиват характер на сблъсквания между две класи. Работниците почват с това, че се сдружават против буржоазията; те се сплотяват, за да отстояват своята работна заплата. Те основават дори трайни асоциации, за да се продължават в случаи на такива случайни стълкновения. На места борбата взема форма на бунтове.

От време-навреме работниците побеждават, но само за кратко време. Същинският резултат от техните борби не е непосредственият успех, а все повече разширяващото се обединяване на работниците. За него способства разрастването на създаваните от едрата индустрия съобщителни средства, които поставят във взаимна връзка работниците от различните местности. Но нужна е само тази връзка, за да могат множеството локални борби, които навред имат еднакъв характер, да се централизират в общонационална, класова борба. А всяка класова борба е политическа борба. И съвременните пролетарии – благодарение на железните пътища – само за няколко години постигат онова обединение, за което на гражданите от средните векове, с техните междуселищни пътища, са били необходими векове.

Конкуренцията между самите работници във всеки миг наново разбива това организиране на пролетариите в класа, а с това и в политическа партия. Но то винаги отново се въздига – по-силно, по-здро, по-мощно. Като използва пукнатините в самата буржоазия, то налага да бъдат признати със закон някои единични интереси на работниците. Такъв е случаят със закона за десетчасовия работен ден в Англия.

Изобщо сблъскванията вътре в старото общество подпомагат многостранно, способстват на процеса на развитието на пролетариата. Буржоазията се намира в непрекъсната борба: отначало против аристокрацията; по-късно против ония части от самата буржоазия, чиито интереси изпадат в противоречие с напредъка на индустрията; а винаги – против буржоазията на всички чужди страни. Във всички тия борби тя се вижда принудена да апелира към пролетариата, да търси неговата помощ, а по този начин – и да го въвлича в политическото движение. Така че тя сама доставя на пролетариата елементи от своето собствено образование, т.е. оръжия против самата себе си.

По-нататък, както видяхме, напредъкът на индустрията смъква в редовете на пролетариата цели съставни слоеве от господстващата класа или поне застрашава условията на техния живот. И те донасят на пролетариата маса образователни елементи. И най-после – във времена, когато класовата борба се приближава към разрешение, разложителният процес в господстващата класа, в цялото старо общество, добива такъв бурен, такъв рязък характер, че една малка част от господстващата класа се отрича от нея и се присъединява към революционната класа, която носи в своите ръце бъдещето. И както по-рано част от аристокрацията е преминала на страната на буржоазията, така сега част от буржоазията преминава на страната на пролетариата, и особено част от буржоазните идеолози, които са се издигнали до теоретическото разбиране на цялото историческо движение.

От всички класи, които в днешно време противостоят на буржоазията, само пролетариатът е действително революционна класа. Останалите класи се разкапват и пропадат с възхода на едрата индустрия, а пролетариатът е нейният кръвен продукт.

Средните съсловия – дребният индустриалец, дребният търговец, занаятчията, селянинът – те всички се борят против буржоазията, за да спасят от гибел своето съществуване като средни съсловия. Те значи не са революционни, а консервативни. Нещо повече, те са реакционни, защото се мъчат да завъртят назад колелото на историята. И ако са революционни, те са такива с оглед на предстоящото им преминаване в пролетариата и защитават не своите сегашни, а своите бъдещи интереси, като напускат своето собствено становище, за да застанат на становището на пролетариата.

Лумпенпролетариатът, това пасивно загниване на най-долните слоеве на старото общество, при една пролетарска революция на места може да бъде изблъскан в самото движение, но по силата на цялото си жизнено положение той с по-голяма готовност би се продал за реакционни машинации.

Условията за живота на старото общество са вече унищожение в условията за живота на пролетариата. Пролетарият няма собственост; неговото отношение към жени деца няма вече нищо общо с буржоазните семейни отношения; съвременният индустриален труд, съвременното капиталистическо иго – в Англия същото, както и във Франция, в Америка същото, както и в Германия – е смъкнало от него всякакъв национален характер. Законите, моралът, религията са за него само буржоазни предразсъдъци, зад които се крият също толкова буржоазни интереси.

Всички по-раншни класи, които са завладявали господството, са търсели да осигурят своето вече придобито положение в живота, като са подхвърляли цялото общество на условията на своя доход. Пролетариите могат да завладеят обществените производителни сили само като премахнат своя собствен досегашен начин на присвояване, а заедно с това – и целия досегашен начин на присвояване. Пролетариите нямат нищо свое, което да трябва да осигуряват, на тях предстои да разрушат всяка досегашна частна сигурност и частни предпазни мерки [[12]].

Всички досегашни движения са били движения на малцинства или в интереса

на малцинства. Пролетарското движение е самостоятелно движение на огромното мнозинство в интереса на огромното мнозинство. Пролетариатът, най-долният слой на сегашното общество, не може да се надигне, не може да се изправи, без да бъде хвърлена във въздуха цялата надстройка от слоевете, които образуват официалното общество.

Макар и не по своето съдържание, но по своята форма борбата на пролетариата против буржоазията е на първо време национална борба. Естествено, пролетариатът на всяка страна трябва най-напред да се справи със своята собствена буржоазия.

Като очертахме най-общите фази в развитието на пролетариата, ние проследихме повече или по-малко скритата гражданска война сред съществуващото общество до точката, където тя избухва в открита революция и където пролетариатът, чрез насилствено събаряне на буржоазията, установява своето господство.

Всички досегашни общества са почивали, както видяхме, на противоположността между потискащи и потиснати класи. Но за да може една класа да бъде потискана, трябва да ѝ бъдат осигурени условия, в които тя поне да може да кара своето робско съществуване. През време на крепостничеството крепостният селянин се е добрал до положението на член на комуната, също както под игото на феодалистичния абсолютизъм дребният бюргер се е добрал до положението на буржоа. А съвременният работник, вместо да се издига с напредъка на индустрията – пада все по-ниско под условията за съществуване на своята собствена класа. Работникът става паупер и пауперизмът се развива още по-бързо отколкото населението и богатството. По този начин става ясно, че буржоазията е неспособна да остане и занапред господстваща класа на обществото и да налага на обществото като меродавен закон условията на живот на своята класа. Тя е неспособна да господства, защото е неспособна да осигури на своя роб дори робското му съществуване и защото е принудена да го остави да изпадне до положение, при което тя трябва да го храни, вместо той нея да храни. Обществото не може вече да живее под нейното господство, т.е. нейният живот е вече несъвместим с обществото.

Най-важното условие за съществуването и за господството на буржоазната класа е натрупването на богатството в ръцете на частни лица, образуването и умножаването на капитала; условието за съществуване на капитала е наемният труд. Наемният труд почива изключително на конкуренцията на работниците помежду им. Напредъкът на индустрията на който буржоазията е безволен и непротиводействащ носител, заменя изолираността на работниците поради конкуренцията – с тяхното революционно обединяване чрез асоциацията. Така че с развитието на едрата индустрия изпод краката на буржоазията се изтегля самата основа, върху която тя произвежда и си присвоява продуктите. Тя преди всичко произвежда своите собствени гробокопачи. Нейната гибел и победата на пролетариата са еднакво неизбежни.

II. Пролетарии и комунисти

В какво отношение се намират комунистите към пролетариите изобщо?

Комунистите не са особена партия наред с другите работнически партии.

Те нямат никакви интереси, които да са различни от интересите на целия пролетариат.

Те не издигат никакви особени принципи, според които биха поискали да моделират пролетарското движение.

Комунистите се различават от останалите пролетарски партии само по това, че те, от една страна, в различните национални борби на пролетариите изтъкват и отстояват общите, независими от националността интереси на целокупния пролетариат, а от друга страна, по това, че те на различните степени на развитие, през които минава борбата между пролетариата и буржоазията, винаги застъпват интереса на целокупното движение.

Така че на практика комунистите са най-решителната, импулсираща все по-напред част от работническите партии на всички страни; теоретически те имат предимството пред останалата маса на пролетариата, че виждат ясно условията, хода и общите резултати на пролетарското движение.

Най-близката цел на комунистите е същата, каквато е и целта на всички други пролетарски партии: обособяване на пролетариата в класа, събаряне на буржоазното господство, завладяване на политическата власт от страна на пролетариата.

Теоретическите положения на комунистите съвсем не почиват на идеи, на принципи, изнамерени или открити от тоя или оня реформатор.

Те са само общ израз на фактическите отношения в една съществуваща класова борба, на едно историческо движение, което се извършва пред нашите очи. Премахването на досегашните отношения на собствеността не е нещо присъщо и характерно само за комунизма.

Всички отношения на собствеността са подложени на постоянна историческа смяна, на постоянна историческа промяна.

Така например, Френската революция отменила феодалната собственост в полза на буржоазната [[13]].

Това, което отличава комунизма, не е премахването на собствеността изобщо, а премахването на буржоазната собственост.

Но съвременната буржоазна частна собственост е последният и най-завършен израз на онова произвеждане и присвояване на продуктите, което почива върху класови противоположности, върху експлоатирането на едни хора от други [[14]].

В тоя смисъл комунистите могат да резюмират своята теория в един израз: премахване на частната собственост.

Нас, комунистите, ни упрекуват, че сме искали да премахнем лично придобитата, отработената със собствен труд собственост; собствеността, която била основана

на всяка лична свобода, дейност и самостоятелност.

Отработената, придобита, припечелена със собствен труд собственост! Говорите ли вие за дребнобуржоазната, дребноселската собственост, която е предхождала буржоазната собственост? Ние няма нужда да я премахваме – развитието на индустрията я е премахнало и всекидневно я премахва.

Или говорите за съвременната буржоазна частна собственост?

Но няма наемният труд, трудът на пролетария, му създава собственост? Съвсем не. Този труд създава капитал, т.е. такава собственост, която експлоатира наемния труд, която може да се увеличава само при условие, че произвежда нов наеман труд, за да го експлоатира отново. Собствеността в своята сегашна форма се движи в противоположността между капитал и наеман труд. Да разгледаме двете страни на тая противоположност.

Да бъдеш капиталист – това значи да заемаш не само чисто лично, но и обществено положение в производството. Капиталът е обществен продукт и може да бъде поставен в движение само от общата дейност на много членове, дори – при последна сметка – само от общата дейност на всички членове на обществото.

Капиталът значи не е лична сила; той е обществена сила.

Така че когато капиталът бъде превърнат в обществена собственост, принадлежаща на всички членове на обществото – тогава нямаме превръщане на лична собственост в обществена. Променя се само общественият характер на собствеността. Той загубва своя класов характер.

Да преминем към наемния труд.

Средна цена на наемния труд е минимумът на работната заплата, т.е. всички ония средства за живот, които са необходими за поддържане на живота на работника като работник. Така че това, което наемният работник присвоява чрез своята дейност, е достатъчно само за да възпроизведе неговия живот. Ние в никой случай не искаме да премахнем това лично присвояване на продуктите на труда с цел възпроизвеждане на непосредствения живот – присвояване, което не оставя никакъв чист доход, който би могъл да даде власт над чужд труд. Ние искаме да премахнем само мизерния характер на това присвояване, в условията на което работникът живее само за да умножава капитала, живее само доколкото интересът на господстващата класа изисква това.

В буржоазното общество живият труд е само средство за умножаване на натрупания труд. В комунистическото общество натрупаният труд е само средство за разгръщане, обогатяване, подтикване на жизнения процес на работниците.

Значи в буржоазното общество миналото господства над настоящето, а в комунистическото общество – настоящето над миналото. В буржоазното общество капиталът е самостоен и личен, докато трудовият индивид е несамостоен и безличен.

И премахването на това отношение буржоазията нарича премахване на личността и на свободата! И с право. А всъщност се касае за премахването на буржоазната личност, на буржоазната самостоятелност, на буржоазната свобода.

В рамките на днешните буржоазни производствени отношения под свобода разбират свободната търговия, свободното купуване и продаване.

Но отпадне ли търгашът – отпада и свободният търгаш. Фразите за свобода на търгуването, както и всички други наши буржоазни славословия за свободата, изобщо имат смисъл само доколкото се отнасят за спънатото търгуване, за потиснатия бюргер на средновековието, но не и по отношение на комунистическото премахване на търгуването, на буржоазните производствени отношения и на самата буржоазия.

Ви се ужасявате от това, че ние искаме да премахнем частната собственост. Но в сегашното ваше общество частната собственост е премахната за девет десети от неговите членове; тя съществува тъкмо затова, защото не съществува за тия девет десети. Така че вие ни упрекувате, загдето искаме да премахнем една собственост, която предполага като необходимо условие липсата на собственост у грамадното мнозинство на обществото.

С една дума, вие ни упрекувате загдето искаме да премахнем вашата собственост. Наистина, това искаме ние.

От момента, когато трудът вече няма да може да бъде превръщан в капитал, в пари, в поземлена рента, накъсо – в такава обществена сила, която може да бъде монополизирана, т.е. от момента, когато личната собственост вече няма да може да се обръща в буржоазна – от тоя момент, заявявате вие, личността цяла да изчезне.

Значи вие признавате, под личност разбирате само буржоата, буржоазния собственик. А тази личност наистина трябва да бъде премахната [[15]].

Комунизмът не отнема на никого възможността да си присвоява обществени продукти, той отнема само възможността чрез това присвояване човек да си подчинява чужд труд.

Възразяват, че с премахването на частната собственост цяла да престане всяка дейност и цяла да настъпи всеобща леност.

Ако е така, буржоазното общество отдавна би се провалило от леност; защото в него тези, които работят, нищо не придобиват – а тези, които придобиват, не работят. Всички опасения се свеждат до тавтологията, че щом няма капитал, вече няма да има наемен труд.

Всички възражения, отправяни против комунистическия начин на присвояване и на производство на материалните продукти, се разпростират също тъй и върху присвояването и производството на духовните продукти. Както за буржоата прекратяването на класовата собственост е прекратяване на самото производство, така за него прекратяването на класовото образование е

идентично с прекратяването на образованието изобщо.

Образованието, чиято загуба той оплаква, за грамадното мнозинство е превръщане на човека в машина.

Но не спорете с нас, като мерите премахването на буржоазната собственост с мярката на вашите представи за свобода, образование, право и т.н. Самите ваши идеи са произведения на буржоазните отношения на производството и на собствеността, също както вашето право е само издигнатата в закон воля на вашата класа – воля, чието съдържание е дадено в материалните условия на живота на вашата класа.

Заинтересованата представа, въз основа на която вие сте превърнали отношения на производство и собственост от исторически, преходни в процеса на производството отношения, във вечни закони на природата и на разума – тази представа вие споделяте с всички вече загинали господстващи класи. Това, което вие добре разбирате, когато става дума за античната собственост или за феодалната собственост [[16]] – същото нещо вие вече не смееете да го разберете, когато се касае за буржоазната собственост.

Премахване на семейството! Дори и най-радикалните се изсилват против това позорно намерение на комунистите.

Върху какво почива сегашното, буржоазното семейство? Върху капитала, върху частния доход. Напълно развито то съществува само за буржоазията; но то намира своето допълнение в принудената безсемейственост на пролетариите и в публичната проституция.

Естествено, семейството на буржоата ще отпадне с отпадането на това негово допълнение, а и едното, и другото ще изчезнат с изчезването на капитала.

Вие ни упрекувате, че искаме да премахнем експлоатацията на децата от техните родители? Ние признаваме това свое престъпление.

Но вие казвате, че като заменяме домашното възпитание с обществено, ние сме премахвали най-съкровени човешки отношения.

А нима и вашето възпитание не се определя от обществото? От обществените отношения, сред които вие възпитавате, от по-пряката или по-непряката намеса на обществото чрез училището и т.н.? Комунистите не измислят въздействието на обществото върху възпитанието; те само ще изменят неговия характер, ще изтръгнат възпитанието от влиянието на господстващата класа.

Буржоазните фрази за семейство и възпитание, за сърдечно отношение между родители и деца стават толкова по-отвратителни, колкото повече – като последица от едрата индустрия – се разкъсват всички семейни връзки сред пролетариите и децата се превръщат в прости търговски артикули и работни инструменти.

Но вие, комунистите, искате да въведете общност на жените – крещи ни в хор цялата буржоазия.

Буржоата вижда в своята жена само инструмент за производство. Той чува, че производствените инструменти трябва да се използват общо, и, естествено, не може да се отърве от мисълта, че и участта на жените ще бъде такава.

Той и не подозира, че се касае тъкмо за премахване на положението на жените само като инструменти за производство.

Впрочем, няма нищо по-смешно от високоморалния ужас на нашите буржоа от мнимата официална общност на жените у комунистите. Комунистите няма защо да въвеждат общността на жените, тя почти всякога е съществувала.

Нашите буржоа, като не се задоволят с това, че имат на разположение си жените и дъщерите на своите пролетарии – за официалната проституция и да не говорим, – намират особено голямо удоволствие в това, че взаимно си съблазняват съпругите.

В действителност буржоазният брак е общност на съпругите. Комунистите най-много биха могли да бъдат упрекнати в това, че те на мястото на лицемерно прикритата общност на жените уж искали да въведат официална чистосърдечна общност на жените. Впрочем от само себе си се разбира, че с премахването на сегашните производствени отношения ще изчезне и произтичащата от общност на жените, т.е. официалната и неофициалната проституция.

По-нататък упрекуват комунистите, че искали да премахнат отечеството, националността.

Работниците нямат отечество [[17]]. Не може да им се отнеме това, което те нямат. Доколкото пролетариатът трябва преди всичко да завладее политическото господство, да се издигне до национална класа, да се конституира сам като нация – дотолкова той сам е още национален, макар и съвсем не в буржоазен смисъл.

Националните разграничения и противоположности между народите изчезват все повече и повече с развитието на буржоазията, със свободата на търговията, със световния пазар, с еднообразието на индустриалното производство и на съответните му условия на живот.

Господството на пролетариата още повече ще ускори тяхното изчезване. Обединена акция, поне на цивилизованите страни, е едно от първите условия за неговото освобождение.

В същата степен, в която ще бъде премахвана експлоатацията на един индивид от друг, ще се премахва и експлоатацията на една нация от друга.

Заедно с противоположността между класите вътре в нацията ще отпаднат и враждебните отношения между отделните нации.

Обвиненията против комунизма, издигани от религиозни, философски и изобщо от идеологични гледни точки, не заслужават по-подробно разглеждане.

Голямо дълбокомислие ли е нужно, за да се разбере, че заедно с жизнените условия на хората, с техните обществени отношения, с тяхното обществено житие се изменят и техните представи, възгледи и понятия, с една дума, и тяхното съзнание?

Какво друго доказва историята на идеите, ако не това, че духовното производство се преобразува заедно с материалното? Господстващите идеи на дадено време винаги са били идеите на господстващата класа.

Говорят за идеи, които революционизират цяло общество; с това само изказват факта, че в старото общество са се образували елементите на едно ново общество и че в крак с разложението на старите условия на живот върви и разложението на старите идеи.

Когато древният свят вече отивал към залез, християнската религия победила старите религии. Когато в 18 век идеите на Просвещението победили християнските идеи, феодалното общество е водело своята предсмъртна борба с тогава революционната буржоазия. Идеите за свобода на съвестта и на религията са изразявали само господството на свободната конкуренция в областта на съвестта.

“Но – ще ни кажат – вярно е, че религиозните, моралните, философските, политическите, правовите и т.н. идеи се видоизменят в хода на историческото развитие. Но религията, моралът, философията, политиката, правото винаги са се запазвали в тая смяна”.

“При това има вечни истини, като свобода, справедливост и т.н., които са общи за всички обществени стадии. А комунизмът премахва вечните истини, премахва религията, морала, вместо да ги преобрази – така че той противоречи на всички досегашни исторически развития”.

До какво се свежда това обвинение? Историята на цялото досегашно общество се е движила в класови противоположности, които в различните епохи са приемали различни форми.

Но каквато и форма да са приемали те, експлоатацията на една част от обществото от друга е общ факт за всички минали векове. Затова не е чудно, че общественото съзнание на всички векове, въпреки всичкото им разнообразие и различие, се движи в известни общи форми, форми на съзнанието, които напълно ще отпаднат само с пълното изчезване на класовата противоположност.

Комунистическата революция е най-радикалното скъсване с онаследените отношения на собствеността, затова не е чудно, че най-радикалното скъсване с онаследените идеи ще дойде в хода на нейното развитие.

Но да оставим възраженията на буржоазията против комунизма.

По-горе вече видяхме, че първата крачка в работническата революция е издигането на пролетариата до господстваща класа, извоюването на демокрацията [[18]].

Пролетариатът ще използва своето политическо господство, за да изтръгне постепенно от буржоазията целия капитал, да централизира в ръцете на държавата, т.е. на организирания като господстваща класа пролетариат, всички средства за производство и колкото може по-бърже да умножи масата на производителните сили.

Разбира се, на първо време това може да стане само с деспотична намеса в правото на собственост и в буржоазните производствени отношения, значи чрез мерки, които икономически изглеждат недостатъчни и несъстоятелни, но които в хода на движението надрастват сами себе си и са неизбежни като средства за преврат в целия начин на производство.

Тези мерки, разбира се, ще бъдат различни в различните страни.

Все пак, в най-напредналите страни ще могат да бъдат почти навсякъде приложени следните мерки [[19]]:

1. Експроприация на поземлената собственост и употреба на поземлената рента за покриване на държавните разходи.
2. Висок прогресивен данък.
3. Отмяна на правото на наследство.
4. Конфискация на собствеността на всички емигранти и бунтовници.
5. Централизация на кредита в ръцете на държавата чрез една национална банка с държавен капитал и изключителен монопол.
6. Централизация на целия транспорт в ръцете на държавата.
7. Увеличаване броя на националните фабрики, на средствата за производство, увеличаване и подобрене на обработваемите земи по общ план.
8. Задължителен труд за всички, създаване на индустриални армии, особено за земеделието.
9. Съединение на земеделието с индустрията, мерки за постепенно отстраняване на противоположността между града и селото.
10. Обществено и безплатно възпитание на всички деца. Премахване на фабричния труд за децата в сегашната му форма. Съвързване на възпитанието с материалното производство и т.н.

А когато в хода на развитието изчезнат класовите различия и цялото производство бъде концентрирано в ръцете на асоциираните индивиди, тогава публичната власт губи своя политически характер. Политическата власт в истинския смисъл на думата е организираното насилие на една класа за потискане на друга. Когато пролетариатът в борбата си против буржоазията по силата на необходимостта се обедини, чрез революция стане господстваща

класа и като господстваща класа насилствено премахне старите производствени отношения – той заедно с тези производствени отношения премахва и условията за съществуването на класовата противоположност, на класите изобщо, а с това премахва и своето собствено господство като класа.

На мястото на старото буржоазно общество с неговите класи и класови противоположности идва една асоциация, в която свободното развитие на всеки индивид е условието за свободното развитие на всички.

III. Социалистическа и комунистическа литература

1. Реакционният социализъм

1.1. Феодалният социализъм

Френската и английската аристокрация по своето историческо положение е била призвана да пише памфлети против съвременното буржоазно общество. Във френската Юлска революция от 1830 г. в английското реформено движение тя още веднъж е била битата от омразния парвеню [[20]].

За сериозна политическа борба вече и дума не можело да става. На аристокрацията ѝ останала само литературната борба. Но и в областта на литературата вече станали невъзможни старите фрази от времето на реставрацията [[21]]. За да възбуди симпатии, аристокрацията трябвало да даде вид, че не държи на своите собствени интереси, а формулира своя обвинителен акт против буржоазията само в интереса на експлоатираната работническа класа. Така тя се задоволявала с това, че ѝ е позволено да пее подигравателни песни за своя нов властелин и да му нашепва на ухото повече или по-малко зловещи предсказания.

По този начин е възникнал феодалният социализъм – полужалба, полупасквил, полуотглас от миналото, полузаплаха за бъдещето, понякога улучващ буржоазията в самото ѝ сърце със своята горчива, духовите, язвителна присъда и винаги комичен поради пълната си неспособност да разбере хода на модерната история.

За да съберат народа подир себе си, те развявали като знаме пролетарската просияшка торба. Но винаги, когато тръгнал подир тях, той съглеждал на задника им старите феодални гербове и се разбягвал със силен и непочтителен смях.

Тази комедия е била разигравана от част от френските легитимисти и от “Млада Англия” [[22]].

Когато феодалите доказва, че техният начин на експлоатация не е приличал на този на буржоазната експлоатация, те забравят само, че те са експлоатирани при съвършено различни и сега отживели обстоятелства и условия. Когато изтъкват, че при тяхното господство не е съществувал съвременният пролетариат, те забравят само, че тъкмо съвременната буржоазия е била неизбежен продукт на техния обществен строй.

Впрочем те толкова малко крият реакционния характер на своята критика, че тяхното главно обвинение против буржоазията се състои тъкмо в това, че при нейния режим се развивала една класа, която ще дигне във въздуха целия стар

обществен строй.

Те много повече упрекуват буржоазията за това, че е създала един революционен пролетариат, отколкото че изобщо е създала пролетариат.

Затова в политическата практика те вземат участие във всички насилствени мерки против работническата класа, а в обикновения живот, въпреки всичките си надути фрази, не се отказват да събират златните ябълки [[23]] и да получават в замяна за своята вяност, любов и чест спрямо търгаша – овча вълна, захарно цвекло и ракия [[24]].

Както попът винаги е вървял ръка за ръка с феодала, така и попският социализъм върви с феодалния.

Нищо по-лесно от това да се придаде на християнския аскетизъм социалистическа окраска. Нима християнството не се е изсилвало против частната собственост, против брака, против държавата? Нима то вместо тях не е проповядвало благотворителността и просията, безбрачието и умъртвяването на плътта, килийния живот и църквата? Християнският социализъм е само светената вода, с която попът ръси озлоблението на аристократа.

1.2. Дребнобуржоазният социализъм

Феодалната аристокрация не е единствената съборена от буржоазията класа, чиито условия на живот в съвременното буржоазно общество са се влошили и отмират. Съсловията на средновековните крайградски жители и дребните селяни са били предходници на съвременната буржоазия. В индустриално и търговски по-малко развитите страни тази класа все още вегетира наред с възходящата буржоазия.

В ония страни, в които се е развила съвременната цивилизация, се е образувала една нова дребна буржоазия, която се люшка между пролетариата и буржоазията и, като допълнителна част на буржоазното общество, постоянно отново се образува, но в средата на пролетариата, и дори с развитието на едрата индустрия те виждат как се приближава времето, когато напълно ще изчезнат като самостоятелна част на съвременното общество, и в търговията, манифактурата, земеделието ще бъдат заместени с надзиратели и служители.

В страни като Франция, където селската класа съставя много повече от половината от населението, е било твърде естествено, че писатели, които са взели страната на пролетариата, против буржоазията, в своята критика на буржоазния режим прилагат дребнобуржоазен и дребноселски мащаб и застъпват делото на работниците от становището на дребната буржоазия. Така се е създал дребнобуржоазният социализъм. Сисмонди е начело на тая литература не само за Франция, но и за Англия.

Този социализъм извънредно остроумно е анализирал противоречията в съвременните производствени отношения. Той е разбулил лицемерните труфила на икономистите. Той неопровержимо доказал разрушителното въздействие на машинарията и на разделението на труда, концентрацията на капиталите и на земевладението, свръхпроизводството, кризите, неизбежната гибел на дребните буржоа и селяни, мизерията на пролетариата, анархията в

производството, крещящото неравенство в разпределението на богатството, унищожителната индустриална война между отделните нации, разложението на старите нрави, на старите семейни отношения, на старите националности.

Но в своето положително съдържание този социализъм иска или да възстанови старите средства за производство и транспорт, а заедно с тях и старите отношения на собствеността, както и старото общество – или пък отново насилствено да затвори съвременните средства за производство и транспорт в рамките на старите отношения на собствеността – а тях тъкмо тези средства са ги разрушили и по необходимост е трябвало да ги разрушат. В двата случая той е едновременно реакционен и утопичен.

Цехов строй в манифактурата и патриархалното стопанство на село – това е неговата последна дума.

В по-нататъшното си развитие това направление затъна в жалко скимтене [[25]].

1.3. Немският или “истинският” социализъм

Френската социалистическа и комунистическа литература, която е възниквала под гнета на господстващата буржоазия и е литературен израз на борбата против това господство, е пренесена в Германия тъкмо по времето, когато буржоазията почва своята борба против феодалния абсолютизъм.

Немските философи, полуфилософи и любители на художествения израз се нахвърлили жадно върху тая литература и забравили само това, че при преселването на тия съчинения от Франция в Германия едновременно с тях не са се преселили там и френските условия на живот. При немските условия френската литература загубила всяко непосредно практическо значение и придобила чисто литературен облик. Тя по необходимост се явила като празна спекулация върху истинското общество, върху осъществяването на човешката същност. Така че за немските философи от 18 век исканията на първата френска революция са имали смисъл само като искания на “практическия разум” изобщо, а волевите прояви на революционната френска буржоазия в техните очи са означавали законите на чистата воля, на волята, каквато тя трябва да бъде, на истински човешката воля.

Работата на немските литератори се състояла изключително в това, да съгласуват новите френски идеи със своята стара философска съвест или по-скоро – да усвоят френските идеи от своята философска гледна точка.

Това усвояване е станало по същия начин, по който човек изобщо усвоява чужд език – чрез превод.

Известно е, че калугерите са надписвали върху манускрипти, съдържащи класическите съчинения на езическата древност, глупавите истории за католическите светци. Немските литератори постъпиха тъкмо наопаки със светската френска литература. Те пишеха своите философски безсмислици зад френския оригинал. Например, зад френската критика на паричните отношения те пишеха “отчуждаването на човешката същност”, зад френската критика на буржоазната държава – “премахване на гооподството на абстрактно-

всеобщото” и т.н. [[26]]

Това подменяване на френските изводи със своите философски фрази те кръщаваха “философия на делото”, “истински социализъм”, “немска социалистическа наука”, “философско обоснование на социализма” и т.н.

По този начин френската социалистическо-комунистическа литература беше чисто и просто кастрирана. И понеже тя в ръцете на немецка престана да изразява борбата на една класа против друга, немецът беше убеден, че е преодолял “френската едностранчивост” и че застъпва вместо истински потреби – потребата от истината, вместо интересите на пролетариата – интересите на човешката същност, на човека изобщо, на човека, който не принадлежи на никоя класа, който изобщо не принадлежи на действителността, а само на небесните селения на философската фантазия.

Впрочем, този немски социализъм, който тъй сериозно и тъй тържествено се залови за своите безпомощни школки упражнения и ги разтръбяваше така панаирджийски-кресливо, все повече и повече загуби своята педантична невинност.

Борбата на немската, особено на пруската буржоазия против феодалите и абсолютната кралска власт, с една дума – либералното движение ставаше все по-сериозно.

По този начин на “истинския” социализъм се представяше желаният случай да противопостави на политическото движение социалистическите искания, да хвърли традиционните анатемии против либерализма, против представителната държава, буржоазната конкуренция, буржоазната свобода на печата, буржоазното право, буржоазната свобода и равенство и да проповядва пред народната маса, че от това буржоазно движение тя нищо няма да спечели, а може и всичко да загуби. Немският социализъм тъкмо навреме забрави, че френската критика, чието бездарно ехо беше той, има като предпоставка съвременното буржоазно общество със съответните му материални условия на живот и отговарящата им политическа конституция – все предпоставки, за чието извоюване в Германия едва тогава ставаше дума.

Той служеше на немските абсолютистични правителства и на тяхната свита от попове, школки наставници, провинциални юнкери и бюрократи като желано градинско плашило против заплашително надигащата се буржоазия.

Той беше сладниково допълнение към горчивите камшичени удари и пушечни куршуми, с които същите правителства отговаряха на въстанията на немските работници.

Ако по такъв начин “истинският” социализъм стана в ръцете на правителствата оръжие против немската буржоазия, то той и пряко застъпваше един реакционен интерес – интереса на немските филистери [[27]]. В Германия същинската обществена основа на съществуващото положение е дребната буржоазия, която е наследена от 16 век и оттогава насам винаги възниква наново в различна форма.

Нейното запазване е запазване на съществуващото положение в Германия. Дребната буржоазия се бои от индустриалното политическо господство на буржоазията, защото вижда в него сигурната си гибел – от една страна поради концентрацията на капитала, от друга страна поради растежа на един революционен пролетариат. Затова ѝ се струваше, че “истинският” социализъм убива с едни замах две мухи. Той се разпространи като епидемия.

Одеянията, изтъкани от спекулативна паяжина, извезани със словесните цветя на превзетостта, пропити със сълзите на едно сладникаво умиление – тези натруфени одеяния, в които немските социалисти загръщаха оскъдните си вкостенени “вечни истини”, само увеличаваха пласмента на тяхната стока сред тая публика.

От своя страна немският социализъм все повече разбираше своето призвание – да бъде високопарният представител на тези еснафски слоеве.

Той прогласи немската нация за нормалната нация и немския еснафин за нормалния човек. На всяка негова низост той придаде някакъв скрит, възвишен социалистически смисъл, в който тя означава тъкмо обратното на себе си. Той тегли и последния извод, като направо се опълчи против “грубо деструктивната” насока на комунизма и възвести, че в своето безпристрастно величие стои над всяка класова борба. С твърде малко изключения всичко, което циркулира в Германия като уж социалистически и комунистически писания, принадлежи към тая мръсна, възмутителна литература [[28]].

2. Консервативният или буржоазният социализъм

Част от буржоазията желае да смекчи социалните недъзи, за да осигури съществуването на буржоазното общество.

Тук спадат икономисти, филантропи, поборници на хуманността, подобрители на положението на трудещите се класи, организатори на благотворителността, ратници против измъчване на животните, основатели на въздържателни дружества, всевъзможни реформатори на дребно. Този буржоазен социализъм е разработен дори в цели системи.

Като пример ние ще приведем Прудоновата “Philosophie de la Misère” [[29]].

Буржоата-социалисти искат да запазят условията на живота на съвременното общество, но без борбите и опасностите, които по силата на необходимостта произтичат от него. Те искат да запазят съществуващото общество, но без революционизиращите и разлагащите го елементи. Те искат буржоазията без пролетариата. Естествено, буржоазията си представя света, в който тя господства като най-добрия свят. Буржоазният социализъм разработва тая утешителна представа до полусистема или до цяла система. Когато той подканва пролетариата да осъществи неговите системи, та така да влезе в новия Йерусалим – той всъщност иска само едно – пролетариатът да си остане в сегашното общество, но да се откаже от своите враждебни представи за това общество.

Една втора, по-малко систематическа, но повече практическа форма на този социализъм се стремеше да отвърне работническата класа от всяко

революционно движение, като ù докаже, че не такава или иная политическа промяна, но само изменението на материалните условия за живот, изменението на икономическите отношения може да ù бъде полезно. Но под изменение на материалните условия на живот този социализъм ни най-малко не разбира премахването на буржоазните производствени отношения, което е възможно само по революционен път – а административни подобрения, които се извършват върху почвата на тези производствени отношения, значи с нищо не изменят отношението между капитал и наеман труд, а в най-добрия случай намаляват за буржоазията разноските на нейното господство и опростяват нейното държавно стопанство.

Буржоазният социализъм достига своя най-подходящ израз едва когато се превръща в чисто ораторска фраза.

Свободна търговия! – в интереса на работническата класа; покровителствени мита! – в интереса на работническата класа; затвори с килии! – в интереса на работническата класа: това е последната, единствената сериозно казана дума на буржоазния социализъм.

Социализмът на буржоазията се състои тъкмо в твърдението, че буржоата са буржоа – в интереса на работническата класа.

3. Критично-утопичният социализъм

Ние не говорим тук за литературата, която във всички велики съвременни революции е изразявала исканията на пролетариата (съчиненията на Бабьоф и др.).

Първите опити на пролетариата направо да наложи своя собствен класов интерес през времената на всеобщо възбуждение, в периода на събаряне на феодалното общество, неизбежно са се проваляли поради недостатъчното развитие на самия пролетариат, а също и поради липсата на материални условия за неговото освобождение, които са продукт едва на буржоазната епоха. Революционната литература, която е съпровождала тия първи раздвижвания на пролетариата, по своето съдържание по необходимост е била реакционна. Тя проповядва всеобщ аскетизъм и грубо изравняване.

Действителните социалистически и комунистически системи, системите на Сен-Симон, Фурие, Оуен и т.н., се появяват през първия, още неразвит период на борбата между пролетариата и буржоазията, който ние посочихме по-горе. (Виж “Буржоазия и пролетариат”).

Наистина, изобретателите на тия системи виждат противоположността на класите, а тъй също и действието на ония елементи, които разлагат самото господстващо общество. Но те не съзират на страната на пролетариата никаква историческа самодейност, никакво нему присъщо политическо движение.

Тъй като развитието на класовата противоположност върви в крак с развитието на индустрията, те не намират налице материалните условия за освобождението на пролетариата и търсят социална наука, социални закони, та с тях да създадат тези условия.

На мястото на обществената дейност трябва да дойде тяхната лична изобретателска дейност, на мястото на историческите условия за освобождението – фантастичните условия, на мястото на постепенно извършващото се организиране на пролетариата в класа – една нарочно измислена организация на обществото. За тях бъдещата история на света се свежда до пропагандата и до практическото осъществяване на техните планове за обществото.

Наистина, те създават, че в своите планове застъпват главно интересите на работническата класа, защото тя е най-страдащата класа. За тях пролетариатът съществува само като най-страдаща класа.

Неразвитата форма на класовата борба, както и тяхното собствено положение в живота, ги кара да вярват, че стоят над тази класова противоположност. Те искат да подобрят положението на всички членове на обществото, в това число и на най-добре поставените. Затова те непрекъснато апелират към цялото общество без разлика, дори предимно към господстващата класа. Достатъчно било хората само да разберат тяхната система, за да я признаят като най-добрия възможен план за най-доброто възможно общество.

Затова те отхвърлят всяка политическа, особено пък всяка революционна акция, искат да достигнат своята цел по мирен път и се опитват да пробият път на новото обществено евангелие чрез дребни и, разбира се, несполучващи експерименти.

Това фантастично описание на бъдещото общество по време, когато пролетариатът е още крайно неразвит, така че и сам все още схваща по фантастичен начин своето собствено положение – отговаря на неговите първи, изпълнени с предчувствия пориви към общо преобразуване на обществото.

Но тези социалистически и комунистически съчинения съдържат и критически елементи. Те нападат всички основи на съществуващото общество. Затова те доставиха извънредно ценен материал за просветяването на работниците. Техните положителни изказвания за бъдещото общество, например премахването на противоположността между града и селото, премахването на семейството, на частния доход, на наемния труд, провъзгласяването на обществената хармония, превръщането на държавата в просто управление на производството – всички тия техни положения изразяват само отпадането на тъкмо онази класова противоположност, която тепърва започва да се развива и която те все още познават само в нейната първа, безформена неопределеност. Затова самите тия положения все още имат чисто утопичен смисъл.

Значението на критическия утопичен социализъм и комунизъм е обратно пропорционално на историческото развитие. В същата степен, в която се развива и оформя класовата борба, това фантастично самоиздигане над нея, това фантастично оборване на класовата борба загубва всяка практическа стойност, всяко теоретическо оправдание. Затова, при все че основоположниците на тези системи са били в много отношения революционни – техните ученици винаги образуват реакционни секти. Въпреки извършилото се историческо развитие на пролетариата, те здраво държат на старите възгледи на своите първомайстори. Затова те с последователност се силят пак да

притъпят класовата борба и да примирят противоположностите. Те все още мечтаят за експериментално осъществяване на советите обществени утопии, за учредяване на отделни фаланстери, за основаването на домашни колонии [Home-colonies], за изграждане на малка Икария [[30]] – издание на Новия Йерусалим в джобен формат – и за изграждането на всички тия въздушни кули те трябва да апелират към филантропията на буржоазните сърца и кесии. Те постепенно се смъкват в категорията на описаните по-горе реакционни или консервативни социалисти и вече се отличават от тях само със своя по-систематичен педантизъм и с фанатичното си суеверие в чудотворството на своята социална наука.

Ето защо те ожесточено се възпротивяват на всяко политическо движение на работниците, което можеше да възникне само при сляпо неверие в новото евангелие.

Оуенистите в Англия и фуриеристите във Франция се противопоставят – първите против чартистите, вторите против реформистите [[31]].

IV. Становище на комунистите към различните опозиционни партии

След казаното в отдел II от само себе си се разбира становището на комунистите към вече учредените работнически партии, т.е. тяхното отношение към чартистите в Англия и аграрните реформисти в Северна Америка.

Комунистите се борят за достигането на непосредствено предстоящите цели и интереси на работническата класа, но в сегашното движение те същевременно отстояват и бъдещото на движението. Във Франция комунистите се присъединяват към социалистическо-демократическата партия [[32]], против консервативната и радикалната буржоазия, но при това не се отказват от правото си да се отнасят критически към фразите и илюзиите, които идат от революционната традиция.

В Швейцария те подкрепят радикалите [[33]], но не затварят очи пред факта, че тази партия се състои от противоречиви елементи, отчасти от демократически социалисти във френски смисъл, отчасти от радикални буржоа.

Между поляците комунистите поддържат онази партия, която поставя аграрната революция като условие за национално освобождение – същата партия, която проведе Краковското въстание от 1846 г. [[34]]

В Германия, доколкото там буржоазията се проявява революционно, комунистическата партия се бори заедно с буржоазията против абсолютната монархия, феодалната поземлена собственост и реакционната дребна буржоазия [[35]].

Но комунистическата партия не пропуска нито миг, през който да не изработва у работниците колкото може по-ясно съзнание за вражеската противоположност между буржоазията и пролетариата, така че немските работници да могат веднага да обърнат като оръжие срещу буржоазията обществените или политическите условия, които буржоазията по необходимост трябва да създаде със своето господство, та веднага след събарянето на реакционните класи в Германия да започне борбата против буржоазията.

Комунистите обръщат своето внимание главно към Германия, защото Германия се намира в навечерието на една буржоазна революция и защото тя ще извърши този преврат при по-напреднали условия на европейската цивилизация изобщо и с много по-развит пролетариат отколкото Англия в 17 век и Франция в 18 век, така че германската буржоазна революция може да бъде само непосредствен пролог към една пролетарска революция.

С една дума, комунистите навсякъде поддържат всяко революционно движение против съществуващия обществен и политически строй.

Във всички тези движения те издигат като основен въпрос на движението въпроса за собствеността, каквато и да е – по-развита или по-неразвита – формата, която той е приел.

Най-сетне – комунистите навсякъде работят за свързването и разбирателството между демократическите партии от всички страни.

Комунистите смята за недостойно да крият своите възгледи и намерения. Те открито заявяват, че техните цели могат да бъдат достигнати само чрез насилствено събаряне на целия досегашен обществен строй. Нека господстващите класи треперят пред комунистическата революция. В нея пролетариите няма какво да изгубят, освен своите окови. А ще спечелят цял свят.

Пролетарии от всички страни, съединявайте се!

[[1]] Буржоазните републикански демократи от онова време. Към техните привърженици са спадали и видни писатели и политици, като напр. Марà, които са водили борба против социализма и комунизма. – Ред.

[[2]] В английското издание от 1888 г., излязло под редакцията на Енгелс, е казано: германските полицейски шпиони. – Ред.

По-нататък, при посочване на най-важните внесени от Енгелс поправки и добавки в това английско издание, то ще бъде означавано съкратено с англ. 1888. – Ред.

[[3]] Под думата буржоазия се разбира класата на модерните капиталисти, които притежават средствата за общественото производство и използват наемен труд. Под думата пролетариат – класата на модерните наемни работници, които, като не притежават средства за производство, са принудени да продават своята работна сила, за да могат да живеят. [Бележка на Енгелс към англ. 1888]

[[4]] А това е – точно казано, цялата писана история. В 1847 г. предисторията на обществото – обществената организация, която е съществувала преди писаната история – беше все още почти съвсем непозната. Оттогава Хакстхаузен откри общата собственост върху земята в Русия, Маурер доказа, че тя е обществената

основа, от която исторически са тръгнали всички германски племена – и постепенно стана ясно, че селски общини със задружно владение на земята са или са били първобитната форма на обществото от Индия до Ирландия. Най-сетне, Морган със своето откритие за истинската природа на рода и за неговото отношение към племето турѝ венец [на тия изследвания] и разкри вътрешната организация на това примитивно комунистическо общество в неговата типична форма. С разпадането на тази първоначална общинна формация започва разкъсването на обществото на особени и в края на краищата антагонистични една на друга класи. [Бележка на Енгелс в англ. 1888 и в немското издание от 1890 г.]

Аз се опитах да проследя процеса на това разложение в книгата си “Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats” [“Произход на семейството, частната собственост и държавата”], второ издание, Щутгарт 1886 г. [Заключително изречение в горната бележка, само в англ. 1888]

[[5]] Патриции и плебеи – класи в древния Рим; патрициите са били господстващата класа на едрите земевладелци, в чиито ръце са били поземлените богатства и държавната власт; плебеите (от думата “плебс” = тълпа) – класата на свободни, но не пълноправни граждани. Повече подробности върху класите в Рим виж в книгата на Фр. Енгелс “Произход на семейството, частната собственост и държавата”. – Ред.

[[6]] Цеховият майстор е пълноправен член на цеха, майстор вътре в цеха, а не негов началник [Бележка на Енгелс към англ. 1888]

[[7]] В англ. 1888: “в средновековната комуна”. – Ред.

“Комуни” са се наричали възникналите във Франция градове дори още преди да са могли да отвоюват от своите феодални господари градското самоуправление и политическите си права като “трето съсловие”. Общо казано, ние тук приведохме като типична страна за икономическото развитие на буржоазията Англия, а за нейното политическо развитие – Франция. [Бележка на Енгелс в немското издание от 1890 г.]

[[8]] Под “съсловна монархия” през времето на манифактурата се разбира монархия с представители на отделните съсловия (духовенство, аристокрация и “трето съсловие”, т.е. буржоазията) в съвещателните органи на кралската власт. – Ред.

[[9]] Преселение на народите – в Европа от IV до VI век от нашата ера. През този период са се извършили масови преселвания на разни народи по цялата територия на тогавашната Римска империя. Енгелс дава характеристика на тази революция в 7 и 8 глава на своето съчинение “Произход на семейството, частната собственост и държавата”. – Ред.

[[10]] Кръстоносни походи – големи военни и грабежнически експедиции през XI–XIII век за към Близкия изток, възглавявани от папската власт и организирани уж за “освобождаване” на “светата земя” (Палестина). В тези кръстоносни походи са участвували различни класи на феодалното общество, всяка от които е преследвала свои особени цели: феодалите са търсели ново

земевладение, търговците – нови пазари, обезземлените селяни – работна земя. В края на краищата кръстоносните рицари наново са били изтласкани от завладените от тях земи за към Западна Европа. – Ред.

[[11]] По-късно, когато разработва своята теория за принадлежната стойност, Маркс извършва тук една корекция, като посочва, че работникът продава не своя труд, а своята работна сила. Виж по този въпрос Енгелсовия предговор към брошурата “Наемен труд и капитал” от Карл Маркс. – Ред.

[[12]] В англ. 1888 казано: “всичко, което досега е гарантирало и осигурявало индивидуалната собственост”. – Ред.

[[13]] Става дума за Великата френска революция от 1789–1794 г. – Ред.

[[14]] В англ. 1888 вместо “на едни хора от други” е казано: “на мнозинството от малцинството”. – Ред.

[[15]] В англ. 1888: “... да бъде премахната и да бъде направено невъзможно възникването ѝ”. – Ред.

[[16]] Античната собственост (в Древна Гърция, Рим, Египет и пр.) е почивала на труда на робите; феодалната собственост – на труда на крепостните селяни. – Ред.

[[17]] Едва след Великата Октомврийска революция в 1917 г. – учат Ленин и Сталин, конкретизирайки това положение на марксизма – работниците са си спечелили социалистическото отечество, СССР, отечество, което работниците и трудещите се от цял свят трябва да защитават с всички сили. – Ред.

[[18]] Като подчертава особено дебело това място от “Комунистическия манифест”, Ленин пише: “Държавата, т.е. организираният в господстваща класа пролетариат – тъкмо това е диктатурата на пролетариата” (Ленин, Марксизм о государстве, ИМЭЛ, 1932 г., стр. 46). Въз основа на опита от революцията от 1843 г. Маркс е развил и конкретизирал учението за диктатурата на пролетариата, в своята книга “18-и брюмер на Луи Бонапарт”. В тази книга Маркс изтъква, че пролетариатът не може просто да завладе буржоазната държавна машина, а трябва да я разбие, да я разруши. А по-късно, въз основа на опита от Парижката комуна, Маркс (в своето съчинение “Гражданска война във Франция”) дава характеристика на оня тип държавна машина (на държавата от типа на Комуната), с който пролетариатът ще замени разрушената от него потисническа машина на буржоазната държава. Виж по това в книгата на Ленин “Държава и революция”. – Ред.

[[19]] В своите “Принципи на комунизма”, които са послужили като основа за “Комунистическия манифест”, Енгелс е изложил тази програма в 12 точки, които Сталин на XV партийна конференция на ВКП(б) през 1926 г. е съпоставил с дотогавашните достижения на Октомврийската революция в СССР и изтъкнал, че “девет десети от тази програма вече са осъществени от нашата революция” (Виж сборника “Об опозиции”, Гиз, 1928 г., стр. 378). Оттогава насам тази програма в СССР е отдавна преизпълнена, в общи черти е достигната първата фаза на комунизма – социализма; ликвидирани са експлоататорските

класи, СССР встъпи в периода на завършването на изграждането на безкласовото социалистическо общество и на постепенния преход на социализма към комунизма. – Ред.

[[20]] Юлската революция във Франция (1830) съборила установената след свалянето на Наполеон I власт на едрите земевладелци-аристократи (начело с Карл X); властта преминала в ръцете на едрата финансова буржоазия (начело с “краля-буржоа” Луи Филип). В Англия реформирането на парламентарното изборително право през 1832 г. е означавало преминаване на властта от ръцете на аристокрацията в ръцете на средната и едра търговска и индустриална буржоазия. – Ред.

[[21]] Не става дума за английската реставрация от 1660–1689 г., а за френската реставрация от 1814–1830 г. [Бележка под линия от Енгелс, в англ. 1888] – Ред.

[[22]] “Легитимистите” са били партията на едрите земевладелци-аристократи, привърженици на “легитимната” (“законната”) Бурбонска династия, която е била на власт във Франция от 1814–1830 г.; техни главни представители са били писателите Ламене и Монталанбер. – “Млада Англия” е част от английската консервативна (аристократична) партия; “Млада Англия”, начело с Дизраели, Томас Карлайл и др., се появява към 1842 г. – Ред.

[[23]] В англ. 1888 тук е добавено: “които са опадали от дървото на индустрията”. – Ред.

[[24]] Това се отнася главно до Германия, където земевладелската аристокрация и юнкерите [едри земевладелци-аристократи главно в Прусия – Ред.] чрез свои управители обработват за своя сметка големи части от своите земи и, нещо повече, са едри производители на цвеклова захар и собственици на дестилация за картофен спирт. Английските аристократи, които са по-богати, още не са стигнали дотам; но и те знаят как да противодействат на спадането на своите ренти – като отстъпват имената си на инициаторите на повече или по-малко съмнителни акционерни дружества. [Бележка под линия от Енгелс, в англ. 1888] – Ред.

[[25]] На немски: Katzenjammer, т.е. буквално – кисело настроение след препиване, “махмурлук”. – В англ. 1888 цялото изречение гласи: “И най-сетне, когато коравите исторически факти разпръснаха всичкия опияняващ ефект на самоизмамването, тази форма на социализма завърши с един жалък пристъп на кисело настроение” (the blues “махмурлук”). – Ред.

[[26]] В англ. 1888 вместо “премахване на господството на абстрактно-всеобщото” е казано: “детрониране на категорията на всеобщото”. – Ред.

[[27]] В немския оригинал – “Pfahlbürger”; това са били в средновековието дребни еснафи, забягнали от господарите си крепостни селяни и пр., които са живеели покрай и отвън градските стени и ровове и при опасност се прибирали в градовете. В англ. 1888 този исторически термин е даден с “Philistines” (филистер, еснафин), а малко по-долу – с “pettybourgeois Philistine”, (дребнобуржоазен еснафин). Очевидно, в “Манифеста” този термин означава не историческите средновековни “крайградски жители”, а долните слоеве на

дребната буржоазия, дребното еснафство, с неговите еснафски филистерски възгледи. – Ред.

[[28]] В авторизираното (прегледаното) от Енгелс немско издание от 1890 г. тук има следната бележка под линия: “Революционната буря от 1848 г. измете цялото това жалко направление и отне на неговите носители удоволствието да продължават да си играят на социализъм. Главен представител и класически тип на това направление е господин Крал Грюн”. – Ред.

[[29]] “Философия на мизерията”. В отговор на Прудон, Маркс излиза със своето полемично съчинение “Мизерия на философията”. – Ред.

[[30]] Тук в англ. 1888 е поставена следната бележка под линия: “Фаланстери се наричат социалистическите колонии според плана на Шарл Фурие; с името Икария е назовал Кабе своята утопична страна, а по-сетне – своята комунистическа колония в Америка”. В немското издание от 1890 г. тази бележка има следния текст: “Home-colonies (колонии във вътрешността на страната) нарича Оуен своите образцови комунистически общини. Фаланстер е било името на проектираните от Фурие обществени дворци. Икария се е наричала утопичната фантастична страна, чиито комунистически институции е описал Кабе”. – Ред.

[[31]] Привържениците на френската социалистическо-демократическа партия с орган – вестник “Ла реформ”. Виж и следващата бележка. – Ред.

[[32]] Тук в англ. 1888 е включена следната бележка под линия: “Това е партията, която тогава бе представена в парламента от Ледрю-Ролен, в литературата – от Луи Блан, а във всекидневния печат – от вестник “La réforme” [“Ла реформ”]. Наименованието социал-демократическа означаваше – за тия, които го въведоха – част от демократическата или републиканска партия, повече или по-малко обаяна в социализъм”. В немското издание от 1890 г. тази бележка има следния текст: “Тогавашната френска партия, която се наричаше социалистическо-демократическа, беше представлявана политически от Ледрю-Ролен и литературно – от Луи Блан; така че тя се различаваше от сегашната немска социалдемократия, както небето се различава от земята”. – Ред.

[[33]] Дребнобуржоазна швейцарска демократична (републиканска) партия, начело с Джемс Фази. – Ред.

[[34]] Краковското въстание през януари 1846 г. е подготвено от основаното през 1832 г. “Полско демократическо дружество”, една организация на полската дребна поземлена аристокрация (шляхта), която е водила борбата против подялбата и потискането на Полша от страна на царска Русия, Австрия и Прусия. нейната програма съдържала, наред с републикански и демократически искания, още и искането за освобождаване на селяните от игото на крепостничеството. – Ред.

[[35]] В оригинала на мястото на думите “реакционната дребна буржоазия” стои “Kleinbürgerei”. С тази дума Маркс и Енгелс са означавали реакционните елементи от градската дребна буржоазия, които са подкрепяли господството на феодалната аристокрация и на абсолютната монархия и са имали като свой

идеал цеховата система на средните векове. В повечето немски градове този слой от населението е бил доста многоброен. – Ред.

[[1]] Буржоазните републикански демократи от онова време. Към техните привърженици са спадали и видни писатели и политици, като напр. Марà, които са водили борба против социализма и комунизма. – Ред.

[[1]] В английското издание от 1888 г., излязло под редакцията на Енгелс, е казано: германските полицейски шпиони. – Ред.

По-нататък, при посочване на най-важните внесени от Енгелс поправки и добавки в това английско издание, то ще бъде означавано съкратено с англ. 1888. – Ред.

[[1]] Под думата буржоазия се разбира класата на модерните капиталисти, които притежават средствата за общественото производство и използват наемен труд. Под думата пролетариат – класата на модерните наемни работници, които, като не притежават средства за производство, са принудени да продават своята работна сила, за да могат да живеят. [Бележка на Енгелс към англ. 1888]

[[1]] А това е – точно казано, цялата писана история. В 1847 г. предисторията на обществото – обществената организация, която е съществувала преди писаната история – беше все още почти съвсем непозната. Оттогава Хакстхаузен откри общата собственост върху земята в Русия, Маурер доказа, че тя е обществената основа, от която исторически са тръгнали всички германски племена – и постепенно стана ясно, че селски общини със задружно владение на земята са или са били първобитната форма на обществото от Индия до Ирландия. Най-сетне, Морган със своето откритие за истинската природа на рода и за неговото отношение към племето турѝ венец [на тия изследвания] и разкри вътрешната организация на това примитивно комунистическо общество в неговата типична форма. С разпадането на тази първоначална общинна формация започва разкъсването на обществото на особени и в края на краищата антагонистични една на друга класи. [Бележка на Енгелс в англ. 1888 и в немското издание от 1890 г.]

Аз се опитам да проследя процеса на това разложение в книгата си “Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats” [“Произход на семейството, частната собственост и държавата”], второ издание, Щутгарт 1886 г. [Заклучително изречение в горната бележка, само в англ. 1888]

[[1]] Патриции и плебеи – класи в древния Рим; патрициите са били господстващата класа на едрите земевладелци, в чиито ръце са били поземлените богатства и държавната власт; плебеите (от думата “плебс” = тълпа) – класата на свободни, но не пълноправни граждани. Повече подробности върху класите в Рим виж в книгата на Фр. Енгелс “Произход на семейството, частната собственост и държавата”. – Ред.

[[1]] Цеховият майстор е пълноправен член на цеха, майстор вътре в цеха, а не негов началник [Бележка на Енгелс към англ. 1888]

[[1]] В англ. 1888: “в средновековната комуна”. – Ред.

“Комуни” са се наричали възникналите във Франция градове дори още преди да са могли да отвоюват от своите феодални господари градското самоуправление и политическите си права като “трето съсловие”. Общо казано, ние тук приведохме като типична страна за икономическото развитие на буржоазията Англия, а за нейното политическо развитие – Франция. [Бележка на Енгелс в немското издание от 1890 г.]

[[1]] Под “съсловна монархия” през времето на манифактурата се разбира монархия с представители на отделните съсловия (духовенство, аристокрация и “трето съсловие”, т.е. буржоазията) в съвещателните органи на кралската власт. – Ред.

[[1]] Преселение на народите – в Европа от IV до VI век от нашата ера. През този период са се извършили масови преселвания на разни народи по цялата територия на тогавашната Римска империя. Енгелс дава характеристика на тази революция в 7 и 8 глава на своето съчинение “Произход на семейството, частната собственост и държавата”. – Ред.

[[1]] Кръстоносни походи – големи военни и грабежнически експедиции през XI–XIII век за към Близкия изток, възглавявани от папската власт и организирани уж за “освобождаване” на “светата земя” (Палестина). В тези кръстоносни походи са участвували различни класи на феодалното общество, всяка от които е преследвала свои особени цели: феодалите са търсели ново земевладение, търговците – нови пазари, обезземлените селяни – работна земя. В края на краищата кръстоносните рицари наново са били изтласкани от завладените от тях земи за към Западна Европа. – Ред.

[[1]] По-късно, когато разработва своята теория за принадлежната стойност, Маркс извършва тук една корекция, като посочва, че работникът продава не своя труд, а своята работна сила. Виж по този въпрос Енгелсовия предговор към брошурата “Наемен труд и капитал” от Карл Маркс. – Ред.

[[1]] В англ. 1888 казано: “всичко, което досега е гарантирало и осигурявало индивидуалната собственост”. – Ред.

[[1]] Става дума за Великата френска революция от 1789–1794 г. – Ред.

[[1]] В англ. 1888 вместо “на едни хора от други” е казано: “на мнозинството от малцинството”. – Ред.

[[1]] В англ. 1888: “... да бъде премахната и да бъде направено невъзможно възникването ѝ”. – Ред.

[[1]] Античната собственост (в Древна Гърция, Рим, Египет и пр.) е почивала на труда на робите; феодалната собственост – на труда на крепостните селяни. – Ред.

[[1]] Едва след Великата Октомврийска революция в 1917 г. – учат Ленин и Сталин, конкретизирайки това положение на марксизма – работниците са си

спечелили социалистическото отечество, СССР, отечество, което работниците и трудещите се от цял свят трябва да защитават с всички сили. – Ред.

[[1]] Като подчертава особено дебело това място от “Комунистическия манифест”, Ленин пише: “Държавата, т.е. организираният в господстваща класа пролетариат – тъкмо това е диктатурата на пролетариата” (Ленин, Марксизм о государстве, ИМЭЛ, 1932 г., стр. 46). Въз основа на опита от революцията от 1843 г. Маркс е развил и конкретизирал учението за диктатурата на пролетариата, в своята книга “18-и брюмер на Луи Бонапарт”. В тази книга Маркс изтъква, че пролетариатът не може просто да завладее буржоазната държавна машина, а трябва да я разбие, да я разруши. А по-късно, въз основа на опита от Парижката комуна, Маркс (в своето съчинение “Гражданска война във Франция”) дава характеристика на оня тип държавна машина (на държавата от типа на Комуната), с който пролетариатът ще замени разрушената от него потисническа машинария на буржоазната държава. Виж по това в книгата на Ленин “Държава и революция”. – Ред.

[[1]] В своите “Принципи на комунизма”, които са послужили като основа за “Комунистическия манифест”, Енгелс е изложил тази програма в 12 точки, които Сталин на XV партийна конференция на ВКП(б) през 1926 г. е съпоставил с дотогавашните достижения на Октомврийската революция в СССР и изтъкнал, че “девет десети от тази програма вече са осъществени от нашата революция” (Виж сборника “Об опозиции”, Гиз, 1928 г., стр. 378). Оттогава-насам тази програма в СССР е отдавна преизпълнена, в общи черти е достигната първата фаза на комунизма – социализма; ликвидирани са експлоататорските класи, СССР встъпи в периода на завършването на изграждането на безкласовото социалистическо общество и на постепенния преход на социализма към комунизма. – Ред.

[[1]] Юлската революция във Франция (1830) съборила установената след свалянето на Наполеон I власт на едрите земевладелци-аристократи (начело с Карл X); властта преминала в ръцете на едрата финансова буржоазия (начело с “краля-буржоа” Луи Филип). В Англия реформирането на парламентарното изборително право през 1832 г. е означавало преминаване на властта от ръцете на аристокрацията в ръцете на средната и едра търговска и индустриална буржоазия. – Ред.

[[1]] Не става дума за английската реставрация от 1660–1689 г., а за френската реставрация от 1814–1830 г. [Бележка под линия от Енгелс, в англ. 1888] – Ред.

[[1]] “Легитимистите” са били партията на едрите земевладелци-аристократи, привърженици на “легитимната” (“законната”) Бурбонска династия, която е била на власт във Франция от 1814–1830 г.; техни главни представители са били писателите Ламене и Монталанбер. – “Млада Англия” е част от английската консервативна (аристократична) партия; “Млада Англия”, начело с Дизраели, Томас Карлайл и др., се появява към 1842 г. – Ред.

[[1]] В англ. 1888 тук е добавено: “които са опадали от дървото на индустрията”. – Ред.

[[1]] Това се отнася главно до Германия, където земевладелската аристокрация

и юнкерите [едри земевладелци-аристократи главно в Прусия – Ред.] чрез свои управители обработват за своя сметка големи части от своите земи и, нещо повече, са едри производители на цвеклова захар и собственици на дестилация за картофен спирт. Английските аристократи, които са по-богати, още не са стигнали дотам; но и те знаят как да противодействат на спадането на своите ренти – като отстъпват имената си на инициаторите на повече или по-малко съмнителни акционерни дружества. [Бележка под линия от Енгелс, в англ. 1888] – Ред.

[[1]] На немски: Katzenjammer, т.е. буквално – кисело настроение след препиване, “махмурлук”. – В англ. 1888 цялото изречение гласи: “И най-сетне, когато коравите исторически факти разпръснаха всичкия опияняващ ефект на самоизмамването, тази форма на социализма завърши с един жалък пристъп на кисело настроение” (the blues “махмурлук”). – Ред.

[[1]] В англ. 1888 вместо “премахване на господството на абстрактно-всеобщото” е казано: “детрониране на категорията на всеобщото”. – Ред.

[[1]] В немския оригинал – “Pfahlbürger”; това са били в средновековието дребни еснафи, забягнали от господарите си крепостни селяни и пр., които са живеели покрай и отвън градските стени и ровове и при опасност се прибирали в градовете. В англ. 1888 този исторически термин е даден с “Philistines” (филистер, еснафин), а малко по-долу – с “pettybourgeois Philistine”, (дребнобуржоазен еснафин). Очевидно, в “Манифеста” този термин означава не историческите средновековни “крайградски жители”, а долните слоеве на дребната буржоазия, дребното еснафство, с неговите еснафски филистерски възгледи. – Ред.

[[1]] В авторизираното (прегледаното) от Енгелс немско издание от 1890 г. тук има следната бележка под линия: “Революционната буря от 1848 г. измете цялото това жалко направление и отне на неговите носители удоволствието да продължават да си играят на социализъм. Главен представител и класически тип на това направление е господин Крал Грюн”. – Ред.

[[1]] “Философия на мизерията”. В отговор на Прудон, Маркс излиза със своето полемично съчинение “Мизерия на философията”. – Ред.

[[1]] Тук в англ. 1888 е поставена следната бележка под линия: “Фаланстери се наричат социалистическите колонии според плана на Шарл Фурие; с името Икария е назовал Кабе своята утопична страна, а по-сетне – своята комунистическа колония в Америка”. В немското издание от 1890 г. тази бележка има следния текст: “Home-colonies (колонии във вътрешността на страната) нарича Оуен своите образцови комунистически общини. Фаланстер е било името на проектираните от Фурие обществени дворци. Икария се е наричала утопичната фантастична страна, чиито комунистически институции е описал Кабе”. – Ред.

[[1]] Привържениците на френската социалистическо-демократическа партия с орган – вестник “Ла реформ”. Виж и следващата бележка. – Ред.

[[1]] Тук в англ. 1888 е включена следната бележка под линия: “Това е партията,

която тогава бе представена в парламента от Ледрю-Ролен, в литературата – от Луи Блан, а във всекидневния печат – от вестник “La réforme” [“Ла реформ”]. Наименованието социал-демократическа означаваше – за тия, които го въведоха – част от демократическата или републиканска партия, повече или по-малко обогрена в социализъм”. В немското издание от 1890 г. тази бележка има следния текст: “Тогавашната френска партия, която се наричаше социалистическо-демократическа, беше представлявана политически от Ледрю-Ролен и литературно – от Луи Блан; така че тя се различаваше от сегашната немска социалдемократия, както небето се различава от земята”. – Ред.

[[1]] Дребнобуржоазна швейцарска демократична (републиканска) партия, начело с Джемс Фази. – Ред.

[[1]] Краковското въстание през януари 1846 г. е подготвено от основаното през 1832 г. “Полско демократическо дружество”, една организация на полската дребна поземлена аристокрация (шляхта), която е водила борбата против подялбата и потискането на Полша от страна на царска Русия, Австрия и Прусия. нейната програма съдържала, наред с републикански и демократически искания, още и искането за освобождаване на селяните от игото на крепостничеството. – Ред.

[[1]] В оригинала на мястото на думите “реакционната дребна буржоазия” стои “Kleinbürgerei”. С тази дума Маркс и Енгелс са означавали реакционните елементи от градската дребна буржоазия, които са подкрепяли господството на феодалната аристокрация и на абсолютната монархия и са имали като свой идеал цеховата система на средните векове. В повечето немски градове този слой от населението е бил доста многоброен. – Ред